

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті підкреслюється важливість етнопедагогічної компетентності вчителя для якісної організації еколого-естетичного виховання сучасних школярів, виявляються можливості курсу «Основи педагогічної майстерності» у відповідній підготовці спеціалістів.

Ключові слова: педагогічна майстерність, етнопедагогічна компетентність учителя, еколого-естетичне виховання, етнопедагогіка, основи педагогічної майстерності.

Постановка проблеми. Катаклізми, якими останнім часом все частіше нагадує про себе природа, актуалізували проблему гармонізації відношення «людина – природа». Дієвим напрямом у розв'язанні цієї проблеми визнано вдосконалення еколого-естетичної культури школярів, яка сприяє гармонізації зв'язків людини з природою через виявлення їхньої єдності в процесі раціонального та емоційного пізнання.

Вагомий внесок у вирішення екологічної проблеми здатен здійснити педагог – майстер своєї справи, який в умовах модернізації системи вищої педагогічної освіти зорієнтований на етнопедагогічну компетентність, спроможний усвідомлювати та розв'язувати проблеми, що виникають у процесі еколого-естетичного виховання дітей, з опорою на здобутки вітчизняного та світового педагогічного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. Процес формування естетичного ставлення до природи був у полі уваги І. Д. Зверева, Л. П. Печко, І. Ф. Смольянінова, Г. С. Тарасенко; різні аспекти проблеми визначення сутності та формування в майбутніх учителів педагогічної майстерності досліджувались Н. П. Волковою, Н. В. Гузій, І. А. Зязюном, В. А. Семиченко, Н. М. Тарасевич, В. М. Чайкою та іншими науковцями; здобутки народної педагогіки описували етнографи, педагоги, психологи, серед яких Г. Н. Волков, І. С. Кон, Н. В. Лисенко, В. А. Мосіяшенко, В. Т. Скуратівський, М. Г. Стельмахович, Є. І. Сявавко. Особливості застосування засобів народної педагогіки в процесі оволодіння майбутніми вчителями основами педагогічної майстерності з метою їхньої підготовки до організації еколого-естетичного виховання школярів не знайшли достатнього висвітлення в науковій літературі, що й обумовило мету і завдання цієї статті.

Формулювання мети статті. Визначити можливості застосування засобів народної педагогіки в курсі «Основи педагогічної майстерності» з метою підготовки майбутніх учителів до еколого-естетичного виховання школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст та специфіка процесу підготовки майбутніх учителів до організації еколого-естетичного виховання пов'язана з метою та основними завданнями цієї складової частини виховання. Як уже зазначалось, названий напрямок виховання має орієнтацію на формування у школярів еколого-естетичної культури, яка включає систему знань про естетичне в природі, умінь і навичок естетичного пізнання природи безпосередньо та через твори мистецтва, здатність до чуттєвого сприйняття довкілля, творчого його переосмислення; становлення на цій основі художнього смаку, естетичного ідеалу, естетичної оцінки щодо об'єктів природи.

Чуттєве пізнання природи, невіддільне від естетичного відношення, передбачає розвиненість естетичної чуйності до природи як особливої здатності реагувати на виразне в довкіллі. Категорія «виразне» утвердилась в рамках екологічної естетики як результат переоцінки критеріїв естетичного стосовно природи (Л. П. Печко). Концепція розуміння естетичного як виразного має свої витоки в ученні Аристотеля про символічну виразність речей, розгортається в працях А. Ф. Лосєва, М. М. Бахтіна. Виразність, за визначенням А. Ф. Лосєва, передбачає «деяку цілісну й живу єдність внутрішнього та зовнішнього, змісту й форми» [2, 575].

Поняття «виразність природи» являє собою єдність зовнішньої і внутрішньої виразності. Так, основою зовнішньої чуттєвої виразності в природі є її предметна конкретність і визначеність, різнобарвність, багатоголосся, розмаїтість ароматів, пластики, форм. Сприйнятті зовнішні виразні властивості природи наповнюються певним змістом, олюднюються (Г. З. Апресян), отримуючи своє нове життя у вигляді суб'єктивних образів природи, що відображають її внутрішню виразність.

Стійка здатність людини до безпосереднього емоційного переживання своєї єдності з природою, що ґрунтується на естетичній сприйнятливості стосовно ряду об'єктивних виразних форм природної реальності, викликає прагнення зберегти естетичне в природі, передати іншим у процесі спілкування свої враження, була визначена нами як естетична чуйність до природи [5, 8].

Більшість дослідників етнопедагогіки констатують нерозривність естетичного й екологічного виховання в практиці народного виховання. Так, Є. І. Сявавко зазначає: «Естетичне виховання було підпорядковане принципу емоційності у вихованні. Цей принцип, за українською народною педагогікою, знаходить вияв передусім у сприянні спілкуванню дітей і молоді з природою» [4, 109]. Багатогранним є спектр народних засобів та форм естетичного освоєння довкілля дітьми через безпосереднє та опосередковане спілкування з природою, ефективність якого випробувана роками. На жаль, лише окремі елементи цього досвіду опрацьовуються сучасними вчи-

телями. Етнопсихологічні та етнопедагогічні дослідження свідчать про важливість врахування у педагогічному процесі національних особливостей світосприйняття, стереотипів поведінки, які відображають уявлення про естетику природи, людини. Тож, якісна організація еколого-естетичного виховання школярів забезпечується етнопедагогічною компетентністю вчителя.

Етнопедагогічну компетентність ми розглядаємо як різновид професійної компетентності, що на основі осягнення народної педагогічної культури українців та інших народів світу дозволяє вчителю якісно виконувати цілеспрямовані складні види професійних дій, результативно розв'язувати проблеми, характерні для педагогічної діяльності, удосконалювати культуру педагогічного спілкування та культуру педагогічної творчості. Становлення етнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя в процесі його оволодіння основами педагогічної майстерності може відбуватись через спеціальний підбір відповідного навчального матеріалу (з відображенням народних виховних традицій; з фіксуванням етнічних стереотипів поведінки учнів та їхніх батьків тощо) та за допомогою засобів народної педагогіки.

Засобами народної педагогіки Г. Н. Волков називає прислів'я і приказки, загадки, народні пісні, казки [1, 62-128]. У контексті визначеної проблеми слід згадати й природу, побут, звичаї, традиції; гру, спілкування, навчання, працю; іграшки, різні види та жанри народного мистецтва. Так, особливої ваги народній грі та танцю, іншим видам народного мистецтва у вихованні дітей надавав А. С. Макаренко, який вважав доцільним для грамотної організації виховного процесу переосмислення народних традицій.

Колискові, потішки, забавлянки відображають об'єкти тваринного світу з описом зовнішності (котик – сіренький, біленький, чорний, рудий, муругий, волохатий, «мала білочка», «сорока-білобока», «лисонька рудая»), зосереджують увагу дитини на яскравому, блискучому, рухливому, орієнтують на цілісне сприйняття об'єктів, що відповідає віковим потребам та особливостям розвитку дітей. Подібним педагогічним вимогам відповідають і загадки, призначені дітям старшого віку, націлені на усвідомлення сприйнятих ознак об'єктів природи («А що цвіте без синього цвіту?», «А що шумить без привіту?», «А що росте без колосу?», «Хвіст – як ниточка, само – як калиточка, а очі – як сім'я»). Багатством природних образів, витончено опрацьованих народом, характеризуються дитячі пісні, ігри, іграшки, прислів'я та приказки, легенди, казки, твори декоративно-ужиткового мистецтва. Глибока мудрість як результат вікової кристалізації ідеалу відношення людини до природи наповнює народні традиції, звичаї, свята.

Підготовка майбутніх учителів до застосування різних засобів етнопедагогіки з метою формування еколого-естетичної культури школярів може здійснюватись під час опрацювання студентами відповідного матеріалу. На заняттях з основ педагогічної майстерності такий матеріал може слугувати не лише формуванню професійної компетентності майбутніх педагогів, а й поглибленню гуманістичної спрямованості діяльності та удосконаленню педагогічної техніки.

Викладач, орієнтуючи студентів на організацію еколого-естетичного виховання, на лекціях (наприклад, в межах теми «Майстерність педагогічного спілкування»), практичних заняттях (теми «Уява педагога», «Увага і спостережливість учителя», «Майстерність спілкування вчителя під час вивчення нового матеріалу» тощо) побічно знайомить їх з основними орієнтирами виховання еколого-естетичної культури школярів. Такі орієнтири формулюються Л. П. Печко наступним чином:

1. Виявити естетичну цінність кожного об'єкта і явища природної сфери – естетичну неповторність і виразність будь-якого процесу й стану об'єкта, на які звернене сприйняття.

2. Активізувати в сприйнятті й естетичній оцінці природи об'єктивні, матеріальні ознаки як стійкі критерії чуттєво-естетичної оцінки неповторного й виразного в природі, що несе на собі відбиток його буття і взаємодії з різними об'єктами та людиною.

3. Розкрити сутність естетичного ставлення до чуттєвої виразності природи, що відображає спроможність людини безпосередньо засвоювати об'єкти на основі чуттєвої естетичної сприйнятливості, вживатися в образи природи, відгукуватись емоційно і діяльно на зустріч з об'єктом природи.

Студенти поступово усвідомлюють, що визначені напрями формування еколого-естетичної культури передбачають перспективну зміну суб'єктивних орієнтацій, установки в спілкуванні школярів з природою і можуть реалізуватись в такій послідовності: 1) попередня настанова на цінність природного об'єкта; 2) комунікативно-пізнавальний контакт через інтегровану сприйнятливості до а) виразних властивостей предметів (форма, обриси, силует, симетрія, ритм, пропорції, розмір, колір, відтінки, динамічні властивості, звукові характеристики тощо), б) до гуманістичного змісту моделі поведінки, образів, форм, культури, що відображають ставлення людини до природи, її конкретного об'єкта; 3) комунікативне поглиблене «вживання»; 4) співвіднесення станів, їх дисонанс чи злиття суб'єкта й об'єкта; 5) рефлексія після контакту та наступний відгук (емоційний, оціночний, дієвий); 6) поява нової еколого-естетичної установки особистості на смислову цінність об'єкта природи [3, 147-149].

Як свідчить запропонований ряд положень, естетична чуйність до природи передбачає розвиненість сприйнятливості до природи, емпатійних здібностей, уяви, образного й абстрактного мислення, здатності до естетичної оцінки об'єктів природи. Такий перелік завдань за спрямованістю виявляється близьким до деяких завдань формування педагогічної техніки майбутнього учителя.

У процесі вивчення майбутніми вчителями курсу «Основи педагогічної майстерності» засоби народної педагогіки можуть бути застосовані як з метою формування першої групи умінь педагогічної техніки (народні дитячі пісні – для формування умінь виокремлювати різні властивості голосу; народні приклади звуконаслідування /об'єктів природи/, скоромовки, іграшки, казки – для удосконалення окремих характеристик голосу, виразності мовлення; картини природи, твори декоративно-ужиткового мистецтва, картини із зображенням традиційного народного життя – для розвитку перцептивних здібностей, уяви, сприйнятливості щодо об'єктів природи, здатності виявляти їх неповторність і виразність), так і другої (народні ігри, прислів'я й приказки, предмети побуту, звичаї і традиції українців та інших народів світу для формування умінь зацікавлювати школярів, зосереджувати їхню увагу, переконувати та майстерно застосовувати навіювання в педагогічному процесі і з метою формування ціннісного ставлення до природи).

Удосконаленню педагогічної техніки сприятиме опрацювання інформації щодо організації різних складових виховання (наприклад, аналіз фрагментів творів В. О. Сухомлинського, які стосуються традицій морального і трудового виховання в українців, взаємозв'язку цих складових з еколого-естетичним вихованням), засобів створення іміджу педагога, вихователя в різних народів у різні періоди розвитку суспільства (наприклад, образу суворого викладача – у японців, терплячих вихователів – у корейців, шанів, стриманих – у евенків, коряків, покликаних формувати поважне ставлення до природи – у більшості народів світу тощо).

Важливим для формування професіоналізму, педагогічної майстерності фахівців при такій організації роботи виявляється паралельне з розвитком педагогічної техніки майбутніх учителів підвищення рівня їхньої еколого-естетичної культури та етнопедагогічної компетентності, що засвідчило проведене нами експериментальне дослідження проблеми.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, підготовка майбутніх учителів до еколого-естетичного виховання школярів засобами народної педагогіки може здійснюватись у ході оволодіння майбутніх фахівців основами педагогічної майстерності, що позитивно впливає і на формування їхньої етнопедагогічної компетентності. Деякі питання формування окремих елементів педагогічної майстерності в курсі етнопедагогіки можуть виступити перспективою вивчення позначеної проблеми.

Список використаної літератури

1. Волков Г. Н. *Этнопедагогика* / Геннадий Никандрович Волков. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 168 с.
2. Лосев А. Ф. *Эстетика* / А. Ф. Лосев // *Философская энциклопедия*. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – Т.5. – С.570 – 576.
3. Печко Л.П. *Эстетика природы и личность* / Лейла Петровна Печко. М.: Прометей. 1994. – 192 с.
4. Сявавко Є. І. *Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку* / Євгенія Іванівна Сявавко. – К.: Наукова думка, 1974. – 152 с.
5. Ткаченко О. М. *Воспитание эстетической отзывчивости к природе у младших школьников в процессе игры: автореф. дис. на соискание научной степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики»* / О. М. Ткаченко. – М., 1992. – 16 с.

О. М. Ткаченко

Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко, Кировоград

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОЛОГО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СРЕДСТВАМИ ЭТНОПЕДАГОГИКИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА

В статье подчеркивается важность этнопедагогической компетентности учителя для качественной организации эколого-эстетического воспитания современных школьников, выявляются возможности курса «Основы педагогического мастерства» в соответствующей подготовке специалистов.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, этнопедагогическая компетентность учителя, эколого-эстетическое воспитание, этнопедагогика, основы педагогического мастерства.

O. M. Tkachenko.

Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, Kirovograd

THE PREPARATION OF A FUTURE TEACHER TO ORGANIZATION OF AESTHETICAL AND ECOLOGICAL EDUCATION BY MEANS OF THE ETHNOPEDAGOGICS IN THE PROCESS OF STUDY OF THE FUNDAMENTALS OF PEDAGOGICAL SKILL.

In this article the attention is paid on the importance of the teacher's ethnopedagogical competence for the qualitative organization of the Aesthetical and Ecological education of contemporary schoolchildren, also the academic potential of the course «The fundamentals of pedagogical skill» is defined.

Key words: the pedagogical skill, the ethnopedagogical competence of a teacher, Aesthetical and Ecological education, Ethnopedagogics, the fundamentals of pedagogical skill.